

Per Wästberg minns Afrika

av Anders Hansson, KulturKollektivet Kallt Kaffe

Afrika. Okänt, exotiskt, spännande, kanske till och med farligt och därmed lockande. Många har genom åren drömt om denna storslagna kontinent. Men för de flesta stannar det vid en dröm. Eller möjligen ett litet turistens smakprov. För andra, som författaren Per Wästberg, blir Afrika ett kraftcentrum kring vilket en stor del av livet rör sig. Andra delen av Per Wästbergs memoarer heter talande nog *Vägarna till Afrika* (2007). Anders Hansson fick en lång pratstund med Akademiledamoten i samband med Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg.

När Per Wästberg var liten lovade hans pappa att de skulle åka till Afrika när pojken fyllt tretton.

– Det var ett sådant löfte som tänder ljusnistor framåt utan att det behöver förverkligas, säger Per Wästberg.

Han insåg nämligen ganska snart att det var ett förhastat löfte pappan gav. Men trots det levde drömmen om Afrika kvar inom honom. Genom att läsa om Livingstone, Stanley och Mungo Park väcktes drömmen om att följa i deras fotspår. Han tvingades dock inse att tiden för de stora upptäcktsresorna var till ända. Efter studier vid Harvard University i USA, där han bland annat läste om Afrikas geologi, fick han via ett Rotarystipendium chansen att studera vid universitetet i Sydrhodesias huvudstad Salisbury. (Det vill säga dagens Harare i Zimbabwe.)

Chockerande rasism

– Jag sökte mig så långt söderut som möjligt utan att hamna i apartheidens Sydafrika, som Herbert Tingsten redan skrivit om och som jag därför visste var förfärligt. I Rhodesia fanns i stället något som man kallade "partnership". Det gick senare upp för mig att det var förhållandet mellan en ryttare och hans häst som avsågs.

Det samhälle som mötte Per Wästberg och hans dåvarande fru Anna-Lena chockerade dem. Värdfamiljen Brown gav uttryck för en totalt oförblommerad rasism och en "verklighetsbild så falsk att den liknade galenskap", som Per Wästberg skriver i *Vägarna till Afrika*. John Brown gick så långt att han jämställde sina svarta anställda med gårdens djur. "Vi ger inte rösträtt åt vår boskap, men vi ger den mat och skydd och vet att den trivs."

Per Wästberg fortsätter att berätta om hur landets då ende afrikanske advokat, Herbert Chitepo, behandlades av familjen Brown när de blev tvungna att bjuda denne på middag.

– Först fick mr Brown Herbert Chitepo att köra hans bil så att det såg ut som om han var chaufför. Efter middagen krossade man porslinet och desinficerade toaletten.

Dubbelt utvisad

På grund av de artiklar där Per Wästberg skrev om vad han såg och upplevde utvisades han till Sydafrika. Där träffade han Nadine Gordimer och genom henne frihetskämpar som Nelson Mandela, Oliver Tambo och Walter Sisulu. Men han

var nu en illusion fattigare. Det han så långt fått se var inte det Afrika han hade längtat till under så lång tid.

– I Sydafrika blev jag hemmastadd i det hemska Afrika och saknade egentligen aldrig den exotiska drömmen. Senare fick jag ändå på sätt och vis uppleva det Afrika jag drömt om – det vackra landskapet och de varma människorna. Kanske främst i Uganda och Tanzania.

Resan gick nämligen ganska snart norrut eftersom Per Wästberg genom sina artiklar drog på sig apartheidregimens missnöje och blev utvisad även från Sydafrika. Vistelserna i länderna där rasismens ondska stod inskrivet i lagen resulterade i böckerna *Förbjudet område* och *På svarta listan* (bägge 1960). Dessa böcker var på ett sätt startpunkten för ett långt och starkt engagemang för främst Sydafrika.

– Jag tog en tio år lång paus från skönlitteraturen på grund av Afrika. Jag grundade kommittéer och for Sverige runt och föreläste. Dessutom skrev jag ett tusental artiklar om afrikanska problem.

Litterärt aktivistisk

Tillsammans med advokaten Hans Göran Franck grundade Per Wästberg svenska Amnesty och han har varit både svensk och internationell PEN-ordförande. Kampen för ett fritt Sydafrika, som till slut kröntes med framgång 1994, skildras i boken *I Sydafrika* (1995). Sedan han återupptagit sitt skönlitterära skrivande bedrev han växelbruk mellan detta och kommittéarbetet. Att värdera den litterära respektive aktivistiska gärningen vill Per Wästberg helst överlåta åt andra.

– Det litterära är ju mer bestående. En drivkraft bakom skrivandet är att i bästa fall få leva kvar. Att skriva är att formulera glödpunkter, vändpunkter. Fast på ett sätt har ju även mitt skrivande varit aktivistiskt.

Inte minst då *Förbjudet område* och *På svarta listan*. De väckte opinion, både i Sverige och internationellt. Per Wästberg och Sara Lidman, som även hon tidigt reste till Afrika och i vrede skrev romanen *Jag och min son*, fick efterföljare i form av en våg av dokumentärresenärer. Afrika blev på modet. Om detta hade någon inverkan på svensk litteratur i stort vill Per Wästberg låta vara osagt.

– Det jag i så fall gjorde var att introducera afrikanska författare i den antologi jag sammanställde [*Afrika berättar* (1961)] och som kan sägas vara ett pionjärverk med författare som Wole Soyinka och Chinua Achebe. Målet med mina egna Afrikaböcker var att avromantisera Afrika. Jag ville visa likheterna med Sverige och få svenskarna att identifiera sig med afrikanerna. Detta var människor som man kunde tala med, se i ögonen och komma nära. Dessa människor brottades med samma typ av existentiella problem som vi.

Hoppfullt pessimistisk

Nu är det ett tag sedan Per Wästberg var i Afrika. Fyra år närmare bestämt vilket inte har hänt sedan den första resan 1959. Fram till 2004 hann han med ett fyrtiotal Afrikafärder och besökte kontinenten i genomsnitt vartannat år. Anser han att det är nödvändigt för en författare att resa?

– Absolut! Inte jämt kanske. Men det är tvunget för inlevelse, för tolerans och för att bryta uppfattningar.

En av de européer som rest mest i Afrika och skrivit några av de bästa skildringarna därifrån är den polske journalisten och författaren Ryszard Kapuscinski. Men till skillnad från den berömde polacken, som han självklart kände, drogs Per Wästberg aldrig till farliga situationer.

– Jag sökte aldrig faran och hade heller inte något tryck på mig att göra så, vilket en korrespondent ofta har. Men vi körde faktiskt omkring i en gammal Volkswagen i Östafrika utan att någonsin vara med om något hotfullt.

Trots att det är ett tag sedan han besökte Afrika är Per Wästberg väl insatt i vad som där sker.

– Det finns flera länder som på olika sätt är hoppfulla: Senegal, Ghana, Tanzania, Moçambique, Botswana. Framtidens Sydafrika är det däremot lätt att känna sig pessimistisk inför. Även om landet utan tvekan är Afrikas ledande makt med en BNP som växer enormt.

Han nämner tre viktiga frågor där han tycker att president Thabo Mbeki kunde skött sig betydligt bättre.

– För det första går jordreformen för långsamt vilket till slut kan leda till en situation som liknar den som uppstod i Zimbabwe med katastrofala följor. För det andra är Mbeki alldeles för vidskeplig när det gäller HIV och aids och för det tredje är han för feg och undfallande gentemot Robert Mugabe. Det finns dessutom en risk att Mbeki efterträds av Jacob Zuma vilket skulle vara ett steg tillbaka. Ljuspunkten är landets författningsdomstol som ser till att grundlagen upprätthålls. En grundlag som antagligen är den mest demokratiska i världen. Domstolen har med stöd av denna grundlag bland annat sett till att bromsmediciner mot HIV delats ut och att yttrandefriheten upprätthålls.

Vägarna till Afrika sträcker sig fram till 1965 då Per Wästberg befinner sig vid en slags brytpunkt mellan två kärleksförhållanden. Första delen, *De hemliga rummen*, kom 2006. Han planerar att skriva ytterligare en del. Om det blir ännu fler är han tveksam till.

– Det är bättre att skriva bra om kortare perioder. Mitt närmaste projekt vill jag däremot inte säga något om eftersom det är skönlitterärt.